

Ганна Меленцова

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ПОЗАЧЕРГОВИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2014 Р. В УКРАЇНІ

Variations of political technologies that were used during extraordinary parliamentary elections in 2014 in Ukraine are examined. Maintenance of the main stages of electoral technologies is analysed in modern Ukraine. The basic conceptual approaches to a concept of “electoral technologies”, that appeared in modern political science is revealed. The features of the use of political technologies of electoral process are determined on the example of extraordinary parliamentary elections. An accent is done on those political technologies, that is sent to maintenance, expansion and strengthening of power. Six political forces, that won the last elections in Ukraine and a few those that does not belong now to the list of dominant powers, are examined. Own systematization of political technologies is created after separate groups.

Актуальність обраної теми. В Україні, як і в усьому світі, відбувається активний процес технологізації сфер людської життєдіяльності. Не становить винятку й розвиток політичних процесів, зокрема такого їх важливого складника, як проведення виборів. Розгляд проблеми «виборчих технологій» для України є актуальним, адже зміна влади в нашій країні відбувається останнім часом доволі швидко.

Аналіз актуальних досліджень. Питання політичних технологій, їхніх реалізацій, застосування тощо в різні часи цікавили таких вчених та науковців, як: Балабан Р. В., Бебик В. М., Белов С. О., Білоус А., Богашева Н. В., Бойчук М. А., Буркут І. Г, Бучин М. А., Видрін Д., Войтенко В. П., Волков В. В., Вятр Є., Головатий М., Головаха Є., Гонсалес Л., Гришин М. В., Даль Р., Кара-Мурза С. Г., Ключковський Ю. Б., Колісецька Л. В., Кочубей Л. О., Кроз’є М., Куліш А., Лагунова М., Максимов А. А., Малкін Є. Б., Мальцева Н. М., Мейтус В. В., Мейтус В. Ю., Мілль Дж. С., Моторнюк Т. М., Ньюман Б., Одарич С, Ольшанський Д. В., Поліщук І. О., Пономарьов М. П., Порфімович О. Л., Почепцов Г. Г. , Ребкало В., Самолевська Н., Сарторі Дж., Скаммел М., Скрипкина Ж. Б., Соловійов О. І., Сучков Є. Б., Томас Х., Томенко М., Фесун Г. С., Фісанов В. П., Хантінгтон С., Чемшит О. та ін.

Вивченню окремих аспектів застосування сучасних виборчих технологій присвячені праці Е. Міцкевича, Р. Негріне, С. Боулера, Д. Фаррелла, Д. Маглебі, К. Паттерсона, Д. Німмо, Дж. Свансона, П. Мачіні та інших.

Метою статті є визначення особливостей використання політичних технологій електорального процесу під час позачергових парламентських виборів 2014 р. в Україні.

З давніх-давен різні правителі використовували спеціальні засоби і прийоми для підвищення свого авторитету та поширення впливу. У кожному суспільстві своя система політичних технологій, яка змінюється разом із суспільством і політичним режимом. Поняття “політичні технології” досить поширено у сучасній політологічній літературі, але на сьогодні ще не має загальноприйнятого визначення. Зміст політичних технологій визначається сферою їхнього застосування, вони є невід’ємною частиною соціальних технологій, а їхня специфіка обумовлена типом політичного режиму.

У сучасній науці під технологією розуміється система чітко скоординованих елементів: цілі – процедури (правила) – засоби – операції (дії) – мотиви (стимул-реакції); система знань про способи, засоби, методи, форми діяльності людини і механізми їх практичного використання в побуті, виробництві, управлінні тощо¹.

Політичні технології (грецьк. *techne* – мистецтво, майстерність) – сукупність методів і систем послідовних дій, спрямованих на досягнення необхідного політичного результату².

Поняття “політичні технології” застосовується для позначення прийомів досягнення необхідних результатів у політиці. Особливості політичних технологій зумовлені характером політичного процесу, який охоплює найрізноманітніші види політичної діяльності в межах конкретної політичної системи.

Вітчизняні політологи М. І. Обушний, А. А. Коваленко, О. І. Ткач виділяють поняття “технологія влади”. Під цією категорією вчені розуміють сукупність, систему тих чи інших прийомів діяльності влади, розрахованої на досягнення (заданого, задуманого) результату³.

У сучасній вітчизняній політичній науці утворилися сім основних підходів до трактування політичних технологій. Слід зауважити, що всі підходи не стільки суперечать один одному, скільки вза-

¹ Політичні технології, Поняття «політична технологія»: Визначення, сутність, типологія. *Політологія – Навчальні матеріали онлайн*. <http://mobile.pidruchniki.com/1708080355284/politologiya/politichni_tehnologiyi>.

² Бабкіна, О.В., Горбатенко, В.П. (2002). *Політологія: підручник для студентів ВНЗ*. Київ: «Академія», 465.

³ Політичні технології, Поняття «політична технологія»: Визначення, сутність, типологія. *Політологія – Навчальні матеріали онлайн*. <http://mobile.pidruchniki.com/1708080355284/politologiya/politichni_tehnologiyi>.

ємодоповнюють. Усі вони у поєднанні дають змогу досягнути суті та специфічні особливості складного феномену політичних технологій, узагальнюючи які, можна дати таке визначення: політичні технології – інтелектуально спроектовані комплексні алгоритми політичних дій (політичних заходів, акцій, кампаній), які спрямовані на системне підвищення ефективності функціонування політичних суб'єктів з приводу завоювання та утримання державної влади¹.

Переважає більшість фахівців згодна з тим, що універсальні політичні технології існують. А деякі вчені стверджують, що взагалі всі технології є універсальними, при цьому якихось специфічних технологій просто немає.

Як правило, вирішення політичних завдань потребує застосування комплексу технологій. Тому на практиці і застосовується система різних політичних технологій.

Отже, можна сказати, що політичні технології – це сукупність найбільш доцільних прийомів, засобів, процедур реалізації функцій політичної системи спрямованої на підвищення ефективності політичного процесу та досягнення бажаних результатів в сфері політики².

В основному політичні технології, які використовуються у боротьбі за владу, спрямовані на її утримання, розширення і зміцнення. Дуже часто політичні технології прирівнюють до технологій реалізації влади. Різноманітність влади породжує безліч політичних технологій, спрямованих на завоювання та утримання політичної влади, влади над громадською думкою.

Чи не найпершим спробою дати визначення поняття “політичні технології” зробив український політолог Д. Видрін. На його думку, політичні технології – це система способів і шляхів досягнення бажаних результатів у політиці. Він дослідив також деякі механізми політичної діяльності, окремі методи боротьби за владу, психологічні аспекти політичного лідерства, класифікував політичні технології на власне технології та антитехнології³.

Докладніше поняття “політичні технології” розкрив відомий політолог А. Пойченко. Політичні технології, стверджує він, є сис-

¹ Політичні технології, Поняття «політична технологія»: Визначення, сутність, типологія. *Політологія – Навчальні матеріали онлайн*. <http://mobile.pidruchniki.com/1708080355284/politologiya/politichni_tehnologiyi>.

² Панов, М.І., Герасіна, Л.М., Журавський, В.С. та ін. (2005). *Політологія: підручник для студ. юрид. спец. вищих навчальних закладів*. 2-ге вид., перероб і доп. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 429.

³ Видрін, Д. (2001). *Політика: історія, технологія, екзистенція*. Київ, 263.

темою послідовних дій (політичного суб'єкта), спрямованих на досягнення необхідного політичного результату¹.

Суттєвим кроком до розширення і поглиблення поняття “політичні технології” стала дисертація К. Ващенко, в якій автор, розглядаючи політичні технології, врахував їх політико-культурний зміст, увів термін “базові політичні технології”, до яких відніс технології організації та здійснення виборів, а також технології запобігання соціально-політичним конфліктам та їх розв'язання і забезпечення консенсусу в суспільстві².

Політичні технології є важливим елементом виборчої системи та становлять соціальну основу демократичного режиму. Саме знання суті та особливостей виборчих технологій дає можливість досягти успіху в політичній боротьбі. Щоб забезпечити політичну стабілізацію в суспільстві необхідні саме вибори, які нададуть легітимності владі. Проведення виборів – найважливіша ознака демократичного суспільства.

Політичні технології створюють та реалізують люди – проводять мітинги і страйки, голосують за кандидатів, відтворюють або руйнують політичні та економічні системи.

Політична технологія – це сукупність методів і систем послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату в політиці³.

Політичні технології являють собою сукупність застосовуваних суб'єктами знань і способів діяльності, спрямованих на оптимальну і ефективну реалізацію поставлених перед ними конкретних цілей у сфері державної влади⁴.

Спробуємо розібратися: Які технології використовують кандидати в депутати і який результат отримують? Чим саме «приваблюють» виборців?

Виборчі технології (або політичні технології електорального процесу) – це сума політико-організаційних, інформаційних, пропагандистських та інших дій з метою приведення до влади окремого політика, групи політиків чи відповідної політичної організації,

¹ Пойченко, А. (1995). *Політика: теорія і технології діяльності*. Київ.

² Ващенко, К.О. (1999). *Політичні технології як чинник демократичного розвитку суспільства*: дис. канд. ... політ. наук: 23.00.02. Київ, 52.

³ Розенфельд, Ю. Н. (2008). *Политология: учебное пособие*. Харьков: НУА, 283.

⁴ Пугачёв, В.П., Соловьёв, А.И. (2003). *Ведение в политологию: учебник для студентов вузов*. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Аспект Пресс, 407.

об'єднання, сили. Тому вони багато в чому враховують і використовують психологічні аспекти і стани об'єктів і суб'єктів політики¹.

Україна переживає дуже складні часи перехідного етапу свого розвитку, коли з одного боку, започатковуються фундаментальні зміни в політичній та економічній системах, здійснюється політична трансформація вищих органів влади, відбувається зміщення центру прийняття політичних рішень. Проте стан війни, в якому, на жаль, знаходиться наша країна, буде неоднозначно впливати на процес прийняття та реалізації політичних рішень.

Ні для кого не секрет, що попит народжує пропозицію. Отже, коли розпочинаються виборчі перегони, то кандидати в депутати (а точніше їхня команда) намагаються «підлаштуватися» під виборця, створюючи певні образи, умови, середовище тощо. Таким чином, вони нібито виносять товар, знаючи, що той має попит, а потім чекають на «своїх покупців». Як відомо, кожен товар знайде свого покупця.

Вибори, як такі, мають на собі неабияке соціальне навантаження. З одного боку, забезпечення правових норм шляхом передачі владних повноважень представникам суспільства за допомогою процедури виборів; реалізація права представляти жителів свого округу в державних органах. З іншого боку, реалізація соціальної функції виборів.

Для підвищення ефективності політичної діяльності використовують спеціально розроблені й апробовані на практиці політичні технології.

Характер і особливості політичних технологій зумовлені особливостями суспільства, сутністю політичного процесу як сукупності діяльності суб'єктів політики.

Зупинимось на тих виборчих технологіях, які найчастіше використовувалися під час позачергових виборів до Верховної Ради України 2014 р. Найпоширенішими виборчими технологіями стали ті, які розраховані на звичайну, пересічну особистість, котра є своєрідним статистичним представником електорату, не має великих, а то й жодних зазіхань на владу. Зазвичай такі люди вважають, що від їхнього голосу, думки загалом мало що залежить, а тому на них може вплинути авторитет відомого, елітного кандидата; також ті технології, які націлені на те, щоб ознайомити виборців з особою кандидата, нагадати про себе, дізнатися, чи сприймає його громадськість, чи варто взагалі далі прагнути сподобатися електоратові.

¹ *Український центр політичного менеджменту – Зміст номера – Політичний менеджмент.* <<http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=29&c=448>>.

Доцільним використанням політичних технологій досягається ефект впевненості у виборця, що прийняте рішення є правильним, відповідає його потребам, принципам тощо.

Завданням народних обранців сьогодні є збереження позитивних змін у процесі прийняття та реалізації політичних рішень (активізація та реорганізація діяльності органів місцевого самоврядування, трансформація еліти, яка формує органи влади, що приймають політичні рішення) та подолання негативних результатів (тривалий процес формування механізмів ефективного прийняття політичних рішень, а особливо механізмів контролю за їхньою реалізацією, збереження при владі старої номенклатури тощо). Але усунути всі негативні особливості в цих складних умовах поки що не уявляється можливим, а тому і про ефективне вироблення і реалізацію політичних рішень говорити ще не час.

Ефективність політичної діяльності значною мірою залежить від того, наскільки владним структурам вдається переконати населення у правильності прийнятих рішень, мобілізувати його на виконання цих рішень. На сьогодні поняття «мобілізація» сприймається більше через військову сферу життя, але існує також політична мобілізація – це форсування підтримки тих чи інших політичних дій значними масами населення¹.

Активування політичних технологій передбачає високий рівень участі мас у політиці. Засоби й технології політичного ангажування можуть бути м'якими, тобто орієнтованими на цілі й інтереси громадян, або жорсткими, примусовими, які залучають маси до політичної участі, незважаючи на їхні думки та погляди. Коли використовуються жорсткі технології, тоді створюється додатковий чинник, що мотивує виконання того чи іншого рішення – страх перед загрозою використання організованих негативних санкцій.

Розглянемо шість політичних сил, які здобули перемогу на останніх виборах:

1. Політична партія «НАРОДНИЙ ФРОНТ» (голова політради – А. Яценюк).
2. Партія «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» (голова партії – Ю. Луценко).
3. Політична партія «Об'єднання САМОПОМІЧ» (голова партії – А. Садовий).

¹ Політичні технології, Поняття «політична технологія»: Визначення, сутність, типологія. *Політологія – Навчальні матеріали онлайн*. <http://mobile.pidruchniki.com/1708080355284/politologiya/politichni_tehnologiyi>.

4. Політична партія «Опозиційний блок» (голова партії – Ю. Бойко).

5. Радикальна Партія Олега Ляшка (голова – О. Ляшко).

6. Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (голова партії – Ю. Тимошенко).

Задача політичної команди – створення привабливого іміджу політика і донесення до його виборців. Цей створений образ наділяють додатковими якостями завдяки чому формується його позитивне сприйняття народом.

Внаслідок симбіозу інформаційних, емоційно-комунікативних та діяльних чинників спрацьовують політичні технології.

Ці «лідери» останніх позачергових виборів використовували такі політичні технології електорального процесу:

1. засоби масової інформації:
 - сформували (як завжди, виключно для своєї політичної сили) сприятливий образ політика;
 - надання великої кількості різноманітних повідомлень, що викладаються без системи;
 - підпорядкування інформаційного потоку ідеологічно-пропагандистським настановам.
 - підготовка матеріалів для друкованих засобів масової інформації;
2. систематичні опитування, які дали змогу визначити рівень популярності кандидата/політичної сили;
3. «чорний піар» (поширення чуток, відео, фото тощо), як завжди, виник через надмірну увагу до особи політичного діяча і викликав у його супротивників бажання скомпрометувати конкурента.
4. підкуп виборців;
5. висунення у виборчому окрузі кандидатів-суперників з однаковим прізвищем для дезорієнтації виборців;
6. поширення анонімної антиреклами;
7. створення гасла, яке стає лейтмотивом усієї виборчої кампанії;
8. публічні виступи політика; участь у бесідах, дискусіях; різноманітні політичні ток-шоу.
9. регулювання та розв'язання конфліктів;
10. прогнозування у політичній діяльності;
11. виступи на радіо, телебаченні;
12. технології створення політичного іміджу, політичний PR,
13. технології лобіювання,
14. проведення політичних переговорів та укладання угод;

Всі зазначені нами політичні технології, які були використані під час останніх виборів в Україні, об'єднаємо в кілька груп:

- подання необхідної інформації (виключно в тому вигляді, в якому необхідно кандидату та його команді);
- піар (в усіх його «білих» та «чорних» проявах);
- «тіньові»/неправові технології (варіант, коли результат виправдовує методи);
- статистика (досить різна, але знов-таки така, яка необхідна для політика);
- мова діалогу (інколи зовсім «не по суті»).

Успіх домінуючих політичних сил безпосередньо залежав і від наявності кадрових структур, технічного оснащення кампанії, наявності тих чи інших ресурсів, що впливають на зміст політичних технологій.

Обмежені у матеріальних засобах виборчі штаби того чи іншого кандидата, змушені були відмовлятися від організації виступів на телебаченні, від застосування інших ефективних, але дорогих технологій суперництва, які необхідні для досягнення перемоги на виборах, що призвело до значно меншого набору голосів. Перемога на виборах сьогодні не можлива без додаткових ресурсів, кадрового резерву тощо.

Серед політичного маніпулювання нині модною стала міфологізація певних понять у політичному процесі. Під поняттям «політичне маніпулювання» розуміють приховане управління політичною свідомістю та поведінкою людей з метою примусити їх до дії (бездіяльності) всупереч власним інтересам¹. Коли у суспільстві соціальна нестабільність, демагогія завжди активна. За таких умов дуже легко здійснювати втручання через духовний, психологічний тиск.

Коли інтереси суб'єктів політичного процесу прямо протилежні, тоді спостерігається політичне насильство. Лише гуманними способами можна досягти подолання суперечностей.

За сучасних умов життя в країні виборчі технології повинні поєднувати практичний досвід політичної боротьби та наукового знання. Важливо не лише знати добре відомі методи передвиборчої боротьби, а й розуміти глибинні причини успіху чи невдачі конкретних технологій.

Політичні технології в сучасних умовах українського суспільства виявляються вписаним у структуру комерційного

¹ *Політологія*: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти I-IV рівнів акредитації. (2001). 2-е видання, виправлене і доповнене. Київ: «Каравела», Львів: «Новий Світ-2000», 279.

спрямування – формування переваг електорату на користь того чи іншого кандидата. І тоді ми маємо те, з чого розпочали: попит народжує пропозицію.

Сьогодні, суто технічно, не вдається запобігти електронному шпигунству та іншим аналогічним забороненим прийомам.

Використовуючи політичні технології, необхідно враховувати загальні соціально-економічні, політичні ситуації в країні, окремому регіоні; особливості функціонування окремих соціальних і національних груп у суспільстві, їхні потреби та інтереси; розстановки політичних сил; статус та ступінь впливу на громадян окремих політичних партій, рухів, об'єднань, засобів масової інформації тощо.

За допомогою сучасних технічних можливостей стає легше керувати увагою масової свідомості, утримуючи її на необхідних об'єктах і ситуаціях якомога більше. Таким чином, трактування фактів мають наочну перевагу над самими фактами, адже вони дозволяють зацікавленим особам у потрібний момент перемикає увагу масової свідомості на потрібні теми, відволікаючи увагу від небажаних повідомлень. Такі методи використовуються на телебаченні та у діяльності провідних інформаційних агенцій світу.

Рушійною силою стають інформаційні технології, які дозволяють оперативно реагувати на виклики цивілізації. Не новими, але доволі ефективним засобом впливу на виборчі симпатії стали технології так званих “теледебатів”.

Детальніше проаналізуємо застосування тих чи інших політичних технологій на прикладі виборчої кампанії.

Якщо виборчі технології застосовують комплексно, згідно з науково обґрунтованою стратегією виборчої кампанії, якщо вони враховують поведінку політичних суперників, а також реальні процеси, що відбуваються у масовій свідомості, то такі технології є потужною зброєю, яка дозволяє помітно змінювати електоральні симпатії тих чи інших груп населення.

Кожна політична сила виробила певну стратегію виборчої кампанії, якій повинна була підпорядкована вся виборча кампанія.

Так, наприклад, партії «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» і політична партія «НАРОДНИЙ ФРОНТ» побудували передвиборчу боротьбу на пропаганді своєї програми, критиці конкурентів.

У передвиборчих змаганнях, наприклад, КПУ пріоритетним став захист іміджу лідеру, програми партії, що призвело до вкрай низького результату – восьме місце за результатами виборів.

Протягом останньої передвиборчої кампанії з боку домінуючих сил ми споглядали таке:

- прийоми узгодження і порівняння інтересів сторін при виробленні тих чи інших цілей державної політики;
- способи пошуку компромісів (або навпаки неможливість таких) між конфліктуєчими сторонами. Зокрема це стосувалось питань повернення Криму та подій на Сході країни;
- прийоми дезінформування громадськості.

Отже, у передвиборчій кампанії 2014 р. використовували методи і способи цілеспрямованого впливу суб'єкта політики на різні соціальні групи задля донесення до них вигідної про себе інформації у найдоступнішій формі та через найефективніші джерела її поширення.

Можна констатувати, що влада та політична система реалізують свої вираження інтересів через технології. Політичні технології знаходяться у постійній динаміці, оновленні. Вони розвиваються, трансформуються з урахуванням конкретно-історичних обставин. Кожна з політичних технологій, з одного боку, досить конкретна та унікальна, оскільки повинна забезпечити взаємодію різних політичних сил та структур для вирішення цілком конкретних питань. З іншого боку, кожна технологія багатопланова за своїм змістом та характером, багатоаспектна за умовами здійснення, складом виконавців, видами політичної діяльності та проблемами, що потребують вирішення.